

Høyesterett - Kjennelse.

INSTANS:	Høyesterett - Kjennelse.
DATO:	1997-11-28
PUBLISERT:	Rt-1997-1821 (495-97)
STIKKORD:	(Kjuus-kjennelsen) Strafferett. Ytringsfrihet. Personvern. Grunnloven §100 og straffeloven §135a. Plenumssak.
SAMMENDRAG:	70-årig, tidligere ustraffet mann ble idømt 60 dager betinget fengsel og en ubetinget bot på kr. 20.000,- for overtredelse av straffeloven §135a, første ledd. 1. punktum, jfr. annet ledd. Dissens 12-5. Som ansvarlig leder for et politisk parti hadde han distribuert partiprogrammet som inneholdt krenkende uttalelser av rasistisk art. Dommen inneholder en prinsipiell drøftelse av forholdet mellom ytringsfrihet og personvern, herunder rasistiske uttalelser. Henvisninger: lov-1814-05-17-§100 (Grl §100), lov-1902-05-22-10-§135a (Strl §135a).
SAKSGANG:	Oslo byrett - Høyesterett HR-1997-00075 B, snr 14/1997. Gjenopptakelsesbegjæring forkastet, HR-2001-00953 .
PARTER:	Påtalemyndigheten (Aktor: riksadvokat Tor-Aksel Busch) mot A (Forsvarer: advokat John I Henriksen).
FORFATTER:	Gussgard, Holmøy, Skåre, Aasland, Dolva, Schei, Gjølstad, Tjomsland, Coward, Aarbakke, Matningsdal, Bruzelius. Mindretall: Lund, Bugge, Stang Lund, Flock, justitarius Smith.

Henvisninger i teksten: lov-1814-05-17-§110c (Grl §110c), lov-1814-05-17-§96 (Grl §96), lov-1902-05-22-10-§135 (Strl §135), lov-1902-05-22-10-§247 (Strl §247), lov-1902-05-22-10-§52 (Strl §52), lov-1926-06-25-2-§4 (Plenumslov §4), lov-1961-06-09-8 , lov-1966-03-07- , lov-1969-02-20- , lov-1970-06-05-34 , lov-1981-05-22-25-§342 (Strpl §342), lov-1985-03-01-3-§17 (Valglov §17), lov-1999-05-21-30-spn-a19 (Menneskerettslov SPN A19), lov-1999-05-21-30-emkn-a10 (Menneskerettslov EMKN A10), lov-1999-05-21-30-emkn-a14 (Menneskerettslov EMKN A14), lov-1999-05-21-30-emkn-a17 (Menneskerettslov EMKN A17)

Dommer Gussgard: Ved tiltalebeslutning av 8 mars 1996, uttatt etter ordre fra riksadvokaten, ble A satt under tiltale ved Oslo byrett for overtredelse av straffeloven §135a første ledd 1. punktum jf annet ledd. Grunnlaget var følgende:

"Primo september måned 1995 i Oslo som ansvarlig leder for det politiske partiet Hvit Valgallianse (Stopp innvandringen/Hjelp fremmede hjem) distribuerte eller foranlediget han distribuert til bl.a. avisredaksjoner prinsippprogrammet til Hvit Valgallianse for Stortingsvalget 1997, hvor blant annet følgende uttalelser er gitt;

- "Vi tilbyr adoptivbarna fortsatt å bo i Norge under forutsetning av at de lar seg sterilisere".
- "Dette gjelder også for mennesker som har inngått blandede parforhold; Dersom de ikke skiller lag eller flytter ut av landet, skal den fremmede parten i forholdet steriliseres, inklusive eventuelle felles barn".
- "Så lenge individet bor i Norge, må han/hun imidlertid sørge for å være 100 % steril, og skulle en befruktning på tross av dette finne sted, skal abort foretas ...". som samlet og sett i sammenheng med prinsippprogrammets form, ordbruk og innhold for øvrig, innebar at innvandrere og adoptivbarn fortrinnsvis av en annen rase og/eller fra en fremmed kultur, ble truet eller utsatt for hat eller ringeakt på grunn av sin etniske opprinnelse."

Oslo byrett avsa 21 februar 1997 dom med denne domsslutning:

1. A, født *.*.1927, dømmes for overtredelse av straffeloven §135a første ledd, 1. punktum, jfr. annet ledd, til en straff av fengsel i 60 - seksti - dager.

Side 1822

Fullbyrdelsen av straffen utstår i medhold av straffeloven §§52 følgende i en prøvetid på 2 - to - år. Videre idømmes en ubetinget bot til Statskassen stor kr 20000,-, subsidiært 30 - tretti - dagers fengsel.

2. Saksomkostninger idømmes ikke."

Domfellelsen gjelder det utsagn i programmet som er rettet mot adoptivbarn, jf tiltalebeslutningen bokstav a. Byretten la til grunn at utsagnene under bokstav b og c i tiltalebeslutningen ikke ble rammet av bestemmelsen i straffeloven §135a.

Om saksforholdet for øvrig viser jeg til byrettens dom, der en stor del av partiprogrammet er inntatt.

Domfelte har påanket dommen til Høyesterett. Anken gjelder lovanvendelsen. Høyesteretts kjæremålsutvalg har gitt tillatelse til anke direkte til Høyesterett. I medhold av Høyesterettsloven av 25 juni 1926 nr 2 §4 tredje ledd har justitarius bestemt at saken skal behandles av den samlede Høyesterett. Ved innledningen av forhandlingene i Høyesteretts plenum ble spørsmålet om inhabilitet reist av justitarius Smith og dommerne Skåre, Aarbakke, Rieber-Mohn og Bruzelius. Retten besluttet ved kjennelse 4 november 1997 (Rt-1997-1758) at bare dommer Rieber-Mohn skulle vike sete.

Domfeltes forsvarer har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Ankesakens gjenstand er den samme som for byretten og omfatter de utsagnene som er fremhevet i tiltalen punktene a, b og c. Utsagnene må tolkes på bakgrunn av prinsippprogrammets øvrige tekst. Høyesterett står fritt ved fastleggingen av innholdet i utsagnene - dette hører under lovanvendelsen. Det er imidlertid utelukkende prinsippprogrammets tekst som skal vurderes. Utsagn hentet andre steder fra kan ikke trekkes inn i bedømmelsen, med et mulig unntak for A' partsforklaring.

Hvit Valgallianse (Stopp Innvandringen/Hjelp fremmede hjem) - heretter Hvit Valgallianse - er et nasjonalistisk parti med det formål å bevare Norge for etniske nordmenn. Partiet er lovlig registrert og fikk 463 stemmer ved stortingsvalget i 1997. Det representerer en utskjelt minoritet, men har krav på å bli betraktet på linje med andre partier. Partiets hovedmotivasjon er frykt for utryddelse av det norske folk. Denne frykt har nedfelt seg i innvandringsskepsis, som for øvrig deles av store deler av befolkningen, og motstand mot integrering og assimilasjon. Partiet har ikke noe imot utlendinger som ikke innvandrer til Norge. Tvert imot er det for likeverd og rasemessig og kulturell pluralisme i verdensmålestokk. Ingen steder i programmet tillegges utlendinger negative egenskaper eller atferd.

Partiet gjør ingen forskjell på utlendinger. Utsagnene i programmet om innvandrere retter seg også mot dansker og svensker. Dette fremgår uttrykkelig av partiets definisjon av en nordmann. Utsagnet om at partiet i praksis vil føre en til dels forskjellig politikk overfor personer med sin "etniske bakgrunn i Europa" fordi disse har vært til større gagn for Norge, er ikke unaturlig.

Ingen utsagn i prinsippprogrammet rammes av §135a, slik bestemmelsen må forstås ved en naturlig lese måte og i lys av rettspraksis. Den rammer for det første bare utsagn som er rettet mot en avgrenset gruppe som er sårbar eller utsatt, og som derfor har behov for vern. De utsagn i programmet som gjelder innvandrere, er ikke rettet mot noen slik gruppe.

Side 1823

Innvandrerbefolkningen i Norge omfatter flere hundre tusen mennesker, et konglomerat av til dels ressurssterke personer. Adoptivbarna utgjør en gruppe på mer enn 10 000 personer, stort sett med foreldre i de øvre sosiale lag og med et sterkt samfunnsmessig vern.

Utsagnene i programmet er ikke truende eller forhånende overfor innvandrere og utsetter dem heller ikke for hat, forfølgelse eller ringeakt, slik disse begrepene i §135a er å forstå. Trusselbegrepet forutsetter at det trues med en krenkelse som er nær forestående. Alternativene "forhåner" og "utsetter for hat ... eller ringeakt" krever at utsagnene inneholder en nedvurdering ved å tillegge personer eller grupper mindreverdige egenskaper eller negativ atferd. I programmet gis det ikke uttrykk for noen slik nedvurdering av innvandrerne. Formen er uklanderlig. Budskapet kunne ikke

vært uttrykt på annen måte.

I henhold til rettspraksis kreves at utsagnene utsetter personer eller grupper for skadevirkninger av kvalifisert art. Det er under ingen omstendighet tilfelle i denne saken.

At §135a ikke er overtrådt, tilsies også av bestemmelsens formål som er å ramme rasediskriminering i form av tradisjonell rasehets, jf FN-konvensjonen 7 mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, især artikkel 4. Bestemmelsen i §135a ble vedtatt som forutsetning for norsk ratifikasjon av konvensjonen.

Skal §135a kunne anvendes i denne saken, vil det bare kunne skje ved en utvidende tolking, som er utelukket, jf legalitetsprinsippet og Grunnloven §96.

For det tilfelle at Høyesterett skulle finne at uttalelsene i programmet rammes av §135a, anføres at bestemmelsen, ut fra hensynet til ytringsfriheten, må gis en innskrenkende tolking eller - om man vil - forstås med en rettsstridsreservasjon, jf Grunnloven §100 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, EMK, artikkel 10.

Ytringsfriheten er demokratiets kanskje viktigste forutsetning, og i særlig grad gjelder dette ytringer på det politiske området. Det er ikke myndighetene som skal bestemme hvilke politiske synspunkter folket skal få velge mellom. Mindretallet må ha anledning til å vise at flertallet tar feil; flertallet må møte uønskede synspunkter med argumenter, ikke med straff. Det er først og fremst politiske oppfatninger som virker frastøtende på flertallet, som trenger vern. Å sensurere uakseptable meninger kan dessuten være skadelig ved at de derved tvinges under jorden og blir mer ondartede.

Dette innebærer at det må vises betydelig varsomhet med å gripe inn overfor et politisk parti som deltar på lovlig måte i den demokratiske prosess, uansett hvilke oppfatninger partiet hevder. Å belegge utsagn i et partiprogram med straff, er jevngodt med å forby partiet.

Etter EMK artikkel 10 er forutsetningen for statlig inngrep i ytringsfriheten at dette er nødvendig i et demokratisk samfunn for å beskytte andres rettigheter og friheter. Det må foreligge et påtrengende samfunnsmessig behov - "pressing social need" - som innebærer at de personer eller grupper det er tale om, trenger vernet. En rettsstridsreservasjon av dette innhold må således innfortolkes i §135a. Det er ingen sosial nødvendighet at de ytringer saken gjelder, må medføre straffansvar.

Side 1824

Høyesterett har lagt til grunn at straffeloven §135a ikke i seg selv er i strid med Grunnloven §100, men må forstås i lys av hensynet til ytringsfriheten. Dette innebærer at bestemmelsen må tolkes innskrenkende - med en rettsstridsreservasjon. Høyesterett har for øvrig forutsatt at den rettsstridsreservasjon som innfortolkes i straffeloven §247, der politisk ytringsfrihet står sentralt, har sin parallell i straffeloven §135a, jf dommen i Rt-1990-257 .

Ved praktiseringen av rettsstridsreservasjonen i denne saken må det tas for øye at partiprogrammet bare inneholder forslag som forutsetter velgernes tilslutning for å kunne gjennomføres. Det må uansett være et meget vidt spillerom, uten hensyn til hvor uakseptable eller frastøtende forslagene er. Forslag f eks om å gjeninnføre forbud mot jøders eller jesuitters adgang til riket, eller forbudet mot homoseksuelle handlinger, kan åpenbart ikke være straffbart etter §135a.

Riksadvokaten har sluttet seg til forsvarerens oppfatning når det gjelder hva som er gjenstand for ankesaken. Han har fremhevet at påtalemyndigheten av prosessuelle grunner har vært avskåret fra formell anke mot byrettens dom, selv om man er uenig i rettens vurdering av de utsagn i tiltalebeslutningen som retter seg mot andre innvandrere enn adoptivbarn. Når dommen er påanket av domfelte, kan Høyesterett imidlertid prøve saken i sin fulle bredde, jf straffeprosessloven §342 annet ledd nr 1. Det er videre opplyst at gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen inneholder en skrivefeil, idet alternativet "utsatt for hat" ved en uoppmerksomhet er kommet inn i stedet for "forhånet".

Når det gjelder realiteten, har riksadvokaten i hovedtrekk anført:

Saken reiser to hovedspørsmål: For det første må innholdet i utsagnene fastlegges, dernest må det tas stilling til om de rammes av straffeloven §135a, slik bestemmelsen må tolkes blant annet i lys av Grunnloven §100 og Norges konvensjonsforpliktelser.

Det er ingen tvil om at utsagnene retter seg mot de mørkhudete - i praksis mot personer fra Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia. Dette fremgår av prinsippprogrammet lest i sammenheng, med støtte i det som er skrevet i partiets tidligere program, og det A har uttalt i andre sammenhenger. Når programmet for 1997 er formulert slik at det tilsynelatende retter seg mot alle innvandrere og alle adoptivbarn fra utlandet, er dette utelukkende skjedd av taktiske grunner i håp om å gå klar av §135a.

Budskapene er klare: De mørkhudete adoptivbarna skal få bo her hvis de lar seg sterilisere. Andre mørkhudete skal repatrieres. Alle mørkhudete som har inngått blandete parforhold skal steriliseres, hvis ikke parforholdet oppløses eller de forlater landet. Skulle en befruktning likevel skje, skal det foretas abort. Utsagn av denne karakter rammes utvilsomt av §135a.

Hvorvidt bestemmelsen må forstås med en rettsstridsreservasjon, er noe uklart; i så fall er det antakelig tale om den alminnelige rettsstridsreservasjon som antas å gjelde på strafferettens område.

En rekke internasjonale konvensjoner er av vesentlig betydning ved tolkingen av §135a, først og fremst FN-konvensjonen av 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. Felles for konvensjonene er at ytringsfriheten ikke har noen forrang i forhold til andre

Side 1825

menneskerettigheter, som retten til å ikke bli diskriminert på grunn av rase, hudfarge m v, og retten til å stifte familie.

Ved anvendelsen av §135a i denne saken er begrepene "forhåner" og utsetter for "ringeakt" de aktuelle alternativene. Felles for begrepene er at de beskriver utsagn som gjør mennesker mindreverdige i andres øyne. Derimot ligger det ikke i begrepene at de som krenkes, uttrykkelig må tillegges negative egenskaper eller atferd. Bestemmelsen verner ikke bare mot vulgær rasehets. De kanskje farligste rasediskriminerende utsagn er de som holdes i en form som gjør dem mer akseptable for et bredere publikum.

Når bestemmelsen bruker uttrykket "utsetter for", bør dette ikke forstås slik at det forutsettes påviselige skadevirkninger. Det er de kvalifiserte krenkelsene som rammes. Krav om skadevirkninger ville medføre at §135a mister sin betydning.

Det kan ikke være tvilsomt at uttalelsene i partiprogrammet er forhånende overfor mørkhudete innvandrere eller utsetter dem for ringeakt. Heller ikke er det tvilsomt at disse innvandrerne omfattes av begrepet gruppe, slik dette er brukt i §135a. Gruppen er tilstrekkelig ensartet og begrenset. Den mørkhudete innvandrerbefolkning var pr 1 januar 1996 i overkant av 140 000 mennesker; av disse utgjorde adoptivbarna rundt 10 500.

Straffeloven §135a skal forstås i lys av Grunnloven §100, men dette innebærer ikke at politiske ytringer generelt faller utenfor §135a, selv om formen ikke i seg selv er utilbørlig. I Høyesteretts praksis er dette klart fastslått.

Den viktigste kilde for tolkingen av §135a er rasediskrimineringskonvensjonen. Bestemmelsen ble gitt nettopp for å oppfylle forpliktelsen etter konvensjonen til å forby alle former for rasediskriminering, som de utsagnene denne saken gjelder er klare eksempler på. Hensynet til ytringsfriheten kan ikke føre til at de mørkhudete innvandrerne blir uten vern mot slike uttalelser.

Egne bemerkninger

Straffeloven §135a første ledd 1. punktum lyder slik:

"Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved uttalelse eller annen meddelelse som framsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten, truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller en gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse."

Bestemmelsen ble innført ved lov 5 juni 1970 nr 34, og avløste den tidligere mer begrensede bestemmelse i straffeloven §135 annet ledd, tilføyd ved lov 9 juni 1961 nr 8.

Foranledningen til straffeloven §135a var Norges tilslutning til FN-konvensjonen 7 mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, CERD. Ved tiltredelse ville Norge i henhold til konvensjonens artikkel 4 bokstav a blant annet forplikte seg til å:

"erklære som straffbar handling all spredning av idéer om raseoverlegenhet eller rasehat, all tilskyndelse til rasediskriminering, alle voldshandlinger eller tilskyndelse til slike handlinger mot en rase eller gruppe av personer av annen

Side 1826

hudfarge eller etnisk opprinnelse, og også enhver form for støtte, herunder økonomisk støtte, til raseaktivister;"

Tidligere sorenskriver Ole F. Harbek ble oppnevnt til å vurdere hvilke lovendringer som var nødvendige for at Norge skulle kunne tiltre konvensjonen, og i tilfelle utarbeide forslag til slike lovendringer. Utredningen ble avgitt i februar 1969. Konvensjonen ble ratifisert av Norge 6 august 1970.

Om lovutkastet heter det i utredningen blant annet:

"Utkastet til §135a setter straff for den som ved offentlig uttalelse eller annen meddelelse truer eller forhåner eller utsetter for hat eller forfølgelse en gruppe av personer på grunn av deres rase etc. Man mener derved å ramme det som konvensjonen uttrykker med ordene "spredning av idéer om raseoverlegenhet eller rasehat", men disse uttrykk anses for ubestemte til å brukes i et straffebud."

I odelstingsproposisjon nr 48 (1969-70) ble ordet "ringeakt" tilføyd i Harbeks utkast, under henvisning til at dette begrepet var brukt i den dagjeldende §135 annet ledd i straffeloven og syntes å ha en selvstendig betydning.

Begrepene "truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt" er ikke særlig presise og går noe over i hverandre. I rettspraksis er det lite å finne til nærmere belysning av innholdet i de enkelte uttrykk. Det dreier seg imidlertid om sterke karakteristikker - og i rettspraksis er det lagt til grunn at det er de grove forhold som rammes. I forbindelse med tilføyelsen av 2. punktum i §135a første ledd i 1981, ble det i Ot.prp.nr.29 (1980-81) vist til dette i forbindelse med drøftelsen av ytringsfriheten og uttalt at det bare er "ytringer av kvalifisert krenkende karakter som vil bli rammet".

For å kunne ta stilling til om de utsagnene som er gjengitt i tiltalen rammes av §135a, må en fastlegge innholdet i dem - de må tolkes. Denne tolkingen er en del av rettsanvendelsen, og her er Høyesterett ikke bundet av byrettens vurdering. Dette er fastslått en rekke ganger. Som eksempel viser jeg til avgjørelsen inntatt i Rt-1997-846. Etter straffeprosessloven §342 annet ledd nr 1 kan Høyesterett, uansett ankegrunn, prøve om straffelovgivningen er riktig anvendt. Dette innebærer at Høyesterett også kan overprøve byrettens rettsanvendelse i relasjon til punktene b og c i tiltalen. Jeg oppfatter partene slik at det ikke er noen uenighet om Høyesteretts kompetanse, og går ikke nærmere inn på dette.

Ved tolkingen av de aktuelle utsagn må programmet som helhet trekkes inn i den utstrekning det er egnet til å belyse meningsinnholdet. Jeg viser i den forbindelse til Rt-1981-1305. Det fremgår også av tiltalebeslutningen at det er utsagnene samlet og sett i sammenheng med prinsippprogrammet for øvrig som hevdes å innebære en overtredelse av §135a. Det dreier seg om et partiprogram som er spredt til allmennheten, og utgangspunktet for tolkingen må da være hvordan den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte programmet.

Domfelte har anført, og programmet viser, at partiets formål er å bevare Norge for dem som partiet definerer som nordmenn. Definisjonen

Side 1827

er: "En person som har minst 3 av 4 besteforeldre av etnisk norsk opprinnelse." De som ikke har det, skal søkes repatriert til det landet der de anses å høre hjemme. En regner med at dette i praksis kan bli vanskelig å gjennomføre fullt ut. Det oppstilles derfor et unntak for adoptivbarna, for den "fremmede parten" i et blandet parforhold og for barn av slike par. Disse skal få bli i landet forutsatt at de lar seg sterilisere. Dersom befruktning likevel skjer, skal det foretas tvangsmessig abort.

Selv om det gis uttrykk for at partiet er for etnisk pluralisme i verden, og det ikke direkte brukes negative karakteristikker, fremstår utsagnene i programmet likevel etter mitt syn som en åpenbar nedvurdering av dem en vil ha ut av landet. De ekstreme virkemidler som partiet går inn for å bruke, innebærer en alvorlig krenkelse av menneskeverdet til den enkelte som rammes. Det kan ikke være

tvil om at utsagnene er uttrykk for sterk ringeakt. Det kan være spørsmål om ikke også forhånelse er et dekkende uttrykk, og om utsagnene i en viss forstand innebærer en trussel, men det er tilstrekkelig å konstatere at begrepet ringeakt dekker meningsinnholdet, og jeg nøyer meg med det.

Det neste spørsmålet er da hvem utsagnene er rettet mot. Etter sin ordlyd rammer partiprogrammet alle som ikke er av "etnisk norsk opprinnelse". Tilsynelatende tar en altså sikte på å ramme en stor og meget uensartet gruppe av befolkningen. Leser man imidlertid programmet i sammenheng, fremgår det klart at realiteten - slik den vil fremstå for en vanlig leser eller tilhører - er en annen. Både dette at adoptivbarn - som for størstedelen kommer fra andre verdensdeler - særskilt trekkes frem, og en rekke utsagn i programmet for øvrig, viser at det er den mørkhudete del av befolkningen en tar sikte på når det gjelder de ekstreme virkemidler som foreslås. Jeg viser særlig til følgende:

"Imidlertid har Norge og Europa aldri tidligere opplevd maken til folkeforflytninger fra andre verdensdeler. De utlendinger Norge inntil slutten av 1960-årene mottok, var stort sett andre etniske europeere, som dessuten kom i et lite antall og som lett lot seg assimilere."

"Vi tror ikke på "integrasjon". Man kan ikke integrere ild og vann. Vi har ingen sans for folk som kommer til et fremmed land og holder seg til "sine egne" som et folk på siden av folket, i generasjoner."

"Den eneste grunnen til at det i dag overhodet finnes hvite mennesker, er at de i overveiende grad har holdt seg unna blanding med mørke folkeslag."

"Vi vil imidlertid i praksis føre en tildels forskjellig politikk overfor mennesker som har sin etniske bakgrunn i Europa og de som ikke har det, rett og slett fordi vi mener at de førstnevnte må sies å være og ha vært til større gagn for Norge og det norske folk enn de sistnevnte."

"I motsetning til establishmentpartiene mener vi at vi ikke skylder innvanderne noe som helst. Grunnlaget for dagens elendighet ble lagt den gang de blåøyde politikerne lot fremmedarbeiderne få bli i landet, etter at det ikke lenger fantes arbeid for dem, og det hele tok av i og med innføringen av den avsidende familiegjenforeningspolitikken."

Det er i saken opplyst at de mørkhudete i Norge utgjør ca 140 000 personer. Tallet omfatter personer fra Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia. De utgjør en klar minoritet i det norske samfunn. I dagliglivet utsettes mange av dem for nedsettende holdninger og rasefordommer.

Side 1828
Det er en utsatt befolkningsgruppe som klart har behov for vern. Jeg kan ikke se at det er noe som tilsier at de mørkhudete i Norge ikke må anses som en gruppe i relasjon til straffeloven §135a. Bestemmelsen har blant annet som formål å bekjempe rasefordommer. I vår del av verden er det de mørkhudete som i særlig grad er utsatt for dette. Betydningen av bestemmelsen ville bli vesentlig svekket dersom den ikke også ble ansett å beskytte grupper av en slik størrelse og sammensetning som det her er tale om.

Domfelte har anført at det for fellelse etter §135a kreves at utsagnene har medført skadevirkninger av kvalifisert art. Han har særlig vist til Rt-1978-1072 . I en senere dom - Rt-1984-1359 - er tidligere rettspraksis forstått slik at det er krenkelsene som må være av kvalifisert art. Jeg kan ikke se at det verken i loven eller i rettspraksis er grunnlag for å oppstille noe krav om at de diskriminerende utsagnene har medført påviselige skadevirkninger. Et slikt krav ville for øvrig reise vanskelige avgrensings- og bevissspørsmål. At krenkelsene må være av kvalifisert art, er jeg enig i.

Spørsmålet om straffansvar etter §135a er ikke avgjort ved en konstatning av at alle de utsagnene som er referert i tiltalebeslutningen, innebærer kvalifiserte krenkelser av en gruppe som er vernet etter bestemmelsen. Straffeloven §135a begrenser ytringsfriheten, som er en av de grunnleggende menneskerettigheter og en forutsetning for et demokrati. En må spørre om andre rettskilder leder til en så restriktiv tolking at utsagnene ikke kan anses straffbare. Grunnloven §100 sier at "Trykkefrihed bør finde Sted" - og at "Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte". Også våre internasjonale forpliktelser kan ha betydning for tolkingen.

Jeg vil først se på hva som følger av våre forpliktelser etter Den europeiske

menneskerettighetskonvensjon, EMK, og FNs konvensjon 19 desember 1966 om sivile og politiske rettigheter.

EMK artikkel 10 har i norsk oversettelse denne ordlyd:

"Art 10.

- (1) Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak.
- (2) Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet."

Etter artikkel 14 skal utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i konvensjonen, sikres uten diskriminering på noe grunnlag. Jeg nevner også artikkel 17 som lyder:

"Intet i denne konvensjon skal kunne bli tolket slik at det innebærer at noen stat, gruppe eller person har noen rett til å ta opp noen virksomhet eller foreta noen handling som tar sikte på å ødelegge noen av de rettigheter og friheter som

Side 1829

er fastsatt her, eller til å begrense dem i større utstrekning enn konvensjonen gir anledning til."

Det følger av praksis fra Den europeiske menneskerettighetskommissjon at artikkel 17 sammenholdt med artikkel 14 kan medføre at rasediskriminerende ytringer faller utenfor vernet i artikkel 10. Jeg viser til to kommisjonsavgjørelser om rasistiske flygeblad (Glimmerveen og Hagenbeek mot Nederland - Nr 8348/78 og 8406/78). Disse flygebladene skulle spre kunnskap om programmet til et nederlandsk politisk parti, blant annet om at så snart partiet kom til makten, ville det fjerne alle surinamere, tyrkere og andre fremmedarbeidere. I Nederland var de to blitt dømt for rasediskriminering, blant annet under henvisning til at de fleste av surinamerne var nederlandske borgere. Henvisning til EMK artikkel 10 og til at partiet bare tok sikte på å nå sitt mål ved lovlige midler, hadde ikke ført frem. Kommisjonen viste til en tidligere avgjørelse av Menneskerettighetsdomstolen (Handysidedommen - Serie A Nr 24 (EMD=REF00000084)) der ytringsfriheten var fremhevet som en av de fundamentale menneskerettigheter, men der det også var påpekt at bruk av denne friheten medførte plikter og ansvar. Kommisjonen fant at artikkel 17 kom til anvendelse, og klagerne var da ikke beskyttet av artikkel 10.

I kommentarutgaven, Law of the European Convention on Human Rights, (London, Dublin, Edinburgh 1995) av DJ Harris, M O'Boyle og C Warbrick, refereres det blant annet til Glimmerveen- og Hagenbeek- avgjørelsene i forbindelse med omtale av EMK artikkel 17, og også til avgjørelsen Künen mot Tyskland (Nr 12194/86) (EMD=REF00000040), som gjaldt domfellelse av en forkjemper for å gjeninnføre Nazipartiet. De anfører at dersom de aktuelle ytringer tar sikte på å undergrave demokratiet eller de sentrale menneskerettighetene, kreves det ikke samme beskyttelse fra staten som ved ordinære politiske ytringer (se side 409). Rasediskriminerende uttalelser anses å bare ha et svakt vern mot statlige inngrep. Men bruk av artikkel 17 anses som et klart unntak når det gjelder avgjørelser på dette området, og det vises til at Den europeiske menneskerettighetsdomstolen ikke selv har brukt bestemmelsen for å akseptere inngrep i ytringsfriheten, men har knyttet sine vurderinger til artikkel 10 (se side 374).

I saken Jersild mot Danmark, Serie A Nr 298 (EMD=REF00000476), som jeg kommer tilbake til, har Menneskerettighetsdomstolen vist til de kommisjonsavgjørelser jeg har nevnt.

Menneskerettighetsdomstolen har i flere avgjørelser fremhevet at ytringsfrihet er et av de helt fundamentale elementer i grunnlaget for et demokratisk samfunn. Det påpekes at denne frihet ikke bare omfatter rett til å fremsette utsagn som blir positivt mottatt eller som anses ufarlige, eventuelt ubetydelige, men også utsagn som virker støtende, sjokkerende eller som foruroliger. Det kan gjøres

innskrenkninger i ytringsfriheten, men for at dette skal kunne godtas, må inngrepet anses nødvendig i et demokratisk samfunn. Det stilles strenge krav til begrunnelsen for en begrensning i ytringsfriheten, og det kreves forholdsmessighet mellom inngrepet og formålet med dette. Unntak fra ytringsfriheten må undergis en restriktiv fortolkning. Et sentralt element ved nødvendighetsvurderingen er om det foreligger et påtrengende samfunnsmessig behov for inngrepet - "pressing social need". Om dette kan jeg blant annet vise til

Side 1830

de såkalte "Spycatcher"- dommene, Serie A Nr 216, dommens punkt 60, og 217, dommens punkt 50 (EMD=REF00000290) og (EMD=REF00000293).

Spørsmålet om mediers adgang til å referere rasediskriminerende utsagn er behandlet i Jersildsaken. Saken har interesse, selv om saksforholdet er svært forskjellig fra vår sak.

Saken (EMD=REF00000476) gjaldt en journalist, ansatt i Danmarks Radio, som hadde laget et fjernsynsprogram om de såkalte "Grønnjakkene". Under innspillingen av programmet kom representanter for disse med sterkt rasistiske uttalelser. Jersild redigerte opptaket slik at en del av uttalelsene kom med i det programmet som ble sendt. Han ble dømt i Danmark for å ha medvirket til spredning av de rasediskriminerende uttalelsene og klaget til Menneskerettighetskommisjonen under henvisning til EMK artikkel 10. Saken ble brakt inn for domstolen der flertallet fant at det var skjedd et brudd på bestemmelsen.

I dommen understrekes viktigheten av å bekjempe alle former for rasediskriminering. De hensyn som lå bak vedtakelsen av konvensjonen mot rasediskriminering, måtte tillegges stor vekt ved vurderingen av om domfellelsen i Danmark var "nødvendig", slik dette måtte forstås etter artikkel 10 nr 2. Etter domstolens oppfatning var dens forståelse av EMK artikkel 10 forenlig med Danmarks forpliktelse etter rasediskrimineringskonvensjonen artikkel 4, dommens punkt 30.

Betydningen av pressens oppgave som "public watchdog" ble fremholdt i avgjørelsen. Straff for et forhold som det saken gjaldt, ble ansett i sterk grad å hindre pressens bidrag til diskusjoner om emner av offentlig interesse, og kunne bare brukes dersom særlig sterke grunner tilsa dette. Blant de forhold som førte til at artikkel 10 ble ansett krenket, var at saken hadde som bakgrunn en aktuell diskusjon om rasisme i Danmark, at journalisten ikke selv hadde fremsatt uttalelsene, at det gjaldt et seriøst fjernsynsprogram, og at hensikten med programmet var en helt annen enn å reklamere for rasisme. For øvrig nevner jeg at det ble ansett utvilsomt at "grønnjakkenes" ytringer ikke var vernet av EMK artikkel 10. De var straffedømt i Danmark.

At avgjørelsen er avsagt under til dels skarp dissens fra 7 dommere, er verd å merke seg i en sak som angikk mediens formidlingsoppgaver. Det må antas at en her sto overfor et grensetilfelle.

Også FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter oppstiller et krav om ytringsfrihet. Under henvisning til at utøvelsen av denne rettighet medfører "særlige forpliktelser og et særlig ansvar", angis at visse begrensninger kan fastsettes ved lov, når dette er nødvendig av hensyn blant annet til respekten for andres rettigheter eller omdømme. Jeg viser til artikkel 19 nr 2. Jeg kan ikke se at denne konvensjonen gir ytringsfriheten et annet eller sterkere vern enn EMK.

De menneskerettighetskonvensjoner jeg har omtalt, viser at hensynet til ytringsfriheten må balanseres mot hensynet til vern mot rasediskriminering. Jeg finner det klart at disse konvensjonene ikke kan medføre at straffeloven §135a skal tolkes slik at de aktuelle utsagn faller utenfor rammen for bestemmelsen. Snarere ville det være slik at om straffeloven §135a måtte forstås slik at utsagnene ikke ble rammet, ville dette samsvare dårlig med det reelle vern mot rasediskriminering konvensjonene tar sikte på å gi. Det man imidlertid kan utlede av Jersildsaken, er at §135a annet ledd om medvirkning må tolkes slik at

Side 1831

mediene må ha vid adgang til å omtale rasediskriminerende utsagn uten at dette rammes av bestemmelsen.

Jeg går da over til å se på Grunnloven §100 - om straffeloven §135a tolket i lys av denne bestemmelsen må føre til at de aktuelle utsagn ikke rammes av straffebestemmelsen.

Utsagnene er politiske ytringer avgitt som ledd i en politisk debatt om innvandrere og innvandrings spørsmål. Ytringer i en slik debatt ligger i kjerneområdet for utsagn som skal nyte vern

etter Grunnloven §100 - jf bestemmelsens siste punktum om frimodige ytringer om statsstyrelsen. Men Grunnloven §100 har tradisjonelt ikke vært forstått slik at enhver ytring på det politiske området - uansett realitet og form - reservasjonsløst skal være straffri. Dette er kommet til uttrykk gjennom begrensningene i §100 2. punktum og er lagt til grunn i rettspraksis. Lovgiver har en viss adgang til, gjennom en avveining av hensynet til ytringsfriheten mot hensynet til andre beskyttelsesverdige interesser, å gjøre begrensninger i ytringsfriheten. Men nettopp fordi vi befinner oss i kjerneområdet for ytringsfriheten, vil adgangen til å beskjære denne være meget begrenset.

I forarbeidene til straffeloven §135a ble forholdet til Grunnloven §100 bare så vidt berørt. I Harbeks utredning heter det at en ikke mente " å gjøre noen endring i gjeldende regler om tale - og trykkefrihet, jfr. Grunnloven §100". Det samme fremgår av Ot.prp.nr.48 (1969-70) side 16. Ut over en uttalelse om at saklig kritikk av en folkegruppe ikke rammes, inneholder verken utredningen eller proposisjonen noe om hvilken betydning Grunnloven §100 er forutsatt å skulle tillegges ved tolkingen av straffeloven §135a. Som jeg har nevnt, ble det i Ot.prp.nr.29 (1980-81) gitt en nærmere vurdering av forholdet til §100 i forbindelse med tilføyelsen av 2. punktum i §135a første ledd. På bakgrunn av rettspraksis ble det her lagt til grunn at det ikke var tilstrekkelig for å rammes av §135a at det ble fremsatt en ytring som kunne frembringe hat, ringeakt m v. Det var bare ytringer av kvalifisert krenkende karakter på grunn av form og innhold som ble rammet.

Når det gjelder lovgivers syn på grunnlovsmessigheten, vil jeg bemerke: Grunnloven §100 hører til blant de grunnlovsbestemmelser som er satt til vern av enkeltmenneskers personlige frihet og sikkerhet. Domstolskontrollen vil her være særlig sterk, og eventuelle forutsetninger fra lovgiver om grunnlovsmessigheten av straffebestemmelser som innskrenker ytringsfriheten, kan vanskelig tillegges vekt i retning av å innskrenke grunnlovsvernet. Jeg viser i denne forbindelse til uttalelser i plenumsdommene i Rt-1976-1 og Rt-1996-1415 .

Den betydning Grunnloven §100 må gis ved tolkingen av straffeloven §135a, er i rettspraksis kommet til uttrykk ved at det er sagt at §135a i seg selv ikke er i strid med grunnlovsbestemmelsen, men at den må "tolkes og anvendes med Grunnloven §100 som bakgrunn og rettesnor", jf Rt-1977-114 og en rekke senere avgjørelser. I Rt-1990-257 er det forutsatt at den rettsstridsreservasjon som må innfortolkes i straffeloven §247, også må anvendes i forhold til §135a. Jeg er enig i den rettsoppfatning som her er kommet til uttrykk. Det skal skje en avveining hvor hensynet til ytringsfriheten må veie tungt. Men - og det er for meg helt sentralt - det ligger i rettsstridsreservasjonen nettopp at det skal foretas en avveining. Hensynet til ytringsfriheten skal ikke

Side 1832

slå igjennom for enhver pris - uten hensyn til tyngden av de interesser som tilsier at uttalelsene må kunne belegges med straff.

Utsagnene i vår sak gir ikke bare uttrykk for en "Norge for nordmenn"holdning. Når jeg anser utsagnene straffbare, og altså ikke vernet av Grunnloven §100, er det fordi de gjelder noe langt mer og noe annet enn "Norge for nordmenn". De er uttrykk for et syn om at det bør foretas helt ekstreme integritetskrenkelser overfor mørkhudete. Reell mulighet for å forlate landet vil bare få av dem som rammes ha. Mørkhudete som man ikke lykkes med å få sendt ut, skal tvangssteriliseres. Om noen likevel blir gravide, skal det foretas tvangsabort. Dette er etnisk rensing. Det skal sørges for at den mørkhudete befolkning i Norge etter en generasjon bokstavelig talt dør ut. Det er vanskelig å tenke seg utsagn som i sterkere grad gir uttrykk for ringeakt. Dersom disse utsagnene skulle gå klar av straffeloven §135a, må det spørres hvor det er blitt av den avveining som skal foretas i forhold til Grunnloven §100.

Nå er det riktignok anført at utsagnene må godtas fordi de er uklanderlige i formen. Til dette er min betraktning og innvending at formen her ikke viser noen mindre ringeakt og noe mindre inngrep i integriteten enn om ordvalget hadde vært støtende også uten hensyn til den bakenforliggende realitet. På mange måter må det at utsagnene i det ytre fremtrer som rolige og avveide, virke sterkere overfor dem de går ut over.

Grunnloven §100 er en gammel bestemmelse. Den må i dag åpenbart vurderes på bakgrunn av den utvikling vårt samfunn har gjennomgått. At Norge har sluttet seg til internasjonale konvensjoner som beskytter grunnleggende menneskerettigheter, må også få betydning. Ytringsfriheten inngår i

disse, men også det vesentlige hensyn det er for et demokrati å verne minoriteter mot diskriminering. Ved den avveining som skal foretas i forhold til Grunnloven §100, må det ha betydning at vern mot rasediskriminering er akseptert i det internasjonale samfunn som en grunnleggende rettighet. I denne forbindelse finner jeg grunn til å nevne Grunnloven §110c, vedtatt i 1994, hvoretter det "paaligger Statens Myndigheter at respektere og sikre Menneskerettighetene".

Formålet med en bestemmelse som straffeloven §135a, er blant annet å hindre spredning og utbredelse av grove rasistiske ytringer, med den belastning det vil medføre for dem som rammes. Hvilken effekt bestemmelsen har i retning av å hindre spredning av slike ytringer, er det vanskelig å ha noen sikker formening om. Men det er ikke grunnlag for å bygge på at den er uten betydning i så måte.

Nå har det vært anført at en slik straffebestemmelse - og konvensjonens krav om straff - ikke er egnete midler til å motvirke rasistiske ytringer. De bør - hevdes det - møtes med motargumenter i den offentlige debatt fremfor å leve sitt liv i det skjulte. Synspunktet er velkjent og generelt. Det har vært fremme i den offentlige debatt fra vedtakelsen av bestemmelsen. Men muligheten for gjennom argumentasjon alene å få satt en stopper for de groveste rasistiske ytringer - og derved den trakassering dette medfører for dem som rammes - er også i høyeste grad usikker. Jeg kan ikke se at det hensiktsmessighetsskjønn lovgiver utøvet da straffeloven §135a ble gitt, fremstår som ufundert eller saklig sett svakt på annen måte. Om det er hensiktsmessig å ha en bestemmelse som straffeloven §135a, må da - så langt det utelukkende er spørsmål

Side 1833

om hensiktsmessighet - bero på lovgivers valg. Jeg bemerker imidlertid at bestemmelsen ikke alene kan anses motivert i hensynet til å motvirke utbredelsen av rasistiske ytringer. Den markerer samfunnets vern av minoriteter som blir utsatt for grovt krenkende ytringer.

Min konklusjon så langt er at Grunnloven §100 som tolkingsfaktor ved anvendelsen av straffeloven §135a, ikke medfører at utsagnetens karakter av politiske ytringer hindrer at de rammes av §135a. Spørsmålet er da om resultatet må bli et annet fordi utsagnene er tatt inn i et program for et politisk parti.

Vårt politiske system er basert på politiske partier, og retten til å danne et politisk parti er fundamental. Adgangen til å registrere politiske partier er lovfestet i valgloven av 1 mars 1985 nr 3 §17. Det oppstilles ikke annet enn visse formkrav og krav om et visst antall underskrifter fra stemmeberettigete for å få partiet registrert. Noen kontroll av innholdet i et eventuelt partiprogram foretas ikke. Mye taler for at retten til å danne politiske partier i dag følger av konstitusjonell sedvanerett.

Jeg kan ikke se at det av retten til å danne et politisk parti kan utledes at grupperinger som gjør dette, og ikler sine standpunkter formen av et partiprogram, skal stå fritt til å agitere for ethvert syn, uansett hvilke inngrep det måtte innebære overfor andre mennesker. I denne forbindelse er det grunn til å peke på at hvis adgangen til å utforme et partiprogram skal være helt fri, må det ledsages av en rett for enhver som deler partiets oppfatning, til å agitere og arbeide for programmet, også uavhengig av stortings- og kommunevalg. I vår sak er det tale om programposter som går ut på tvangssterilisering og tvangsabort. Jeg kan ikke se at Grunnloven §100 - eventuelt ulovfestede konstitusjonelle prinsipper - nødvendiggjør at ytringer om dette skal være straffrie dersom de er inntatt i et politisk program. At adgangen til fritt å kunne utforme et politisk program må være meget vid, kan ikke være ensbetydende med at det kan skje ved utsagn om grove krenkelser av de mest fundamentale menneskerettigheter. Det kan i denne forbindelse pekes på Verdenserklæringen om menneskerettigheter, vedtatt av FNs generalforsamling 10 desember 1948, der artikkel 1 lyder: "Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter". Deretter følger artikkel 2 om at rettighetene etter erklæringen tilkommer enhver uten forskjellsbehandling på grunn av rase, farge osv.

Min konklusjon er følgende: Utsagnene i saken gjelder ekstreme integritetskrenkelser og innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd. Dette gjelder alle de utsagn tiltalebeslutningen gjelder. Jeg kan ikke se at det følger av den grunnlovfestede yttringsfrihet at straffeloven §135a må tolkes slik at de aktuelle utsagn ikke rammes av bestemmelsen.

Anken blir da å forkaste.

Jeg stemmer for denne kjennelse:

Anken forkastes.

Dommer Lund: Jeg er kommet til at anken må tas til følge.

Jeg er enig med førstvoterende i hennes oppfatning av rammen for

Side 1834

Høyesteretts behandling: Høyesterett må ta stilling til innholdet i de tre utsagn tiltalen gjelder og vurdere om de omfattes av straffeloven §135a første ledd 1. punktum.

Jeg deler hennes oppfatning og karakteristikk av innholdet i utsagnene som er forslag i Hvit Valgallianses partiprogram. Utsagnene om tvangsrepatriering av mørkhudete innvandrere, med tvangssterilisering og eventuelt tvangsabort som alternativ, vekker avsky. Som henne ser jeg det slik at utsagnene omfattes av straffebudet ved å utsette mørkhudete innvandrere for ringeakt. Det kan ikke kreves at utsagnene har påviselige skadevirkninger for dem som krenkes, det er nok at utsagnene i seg selv er av kvalifisert krenkende karakter. Jeg er videre enig med førstvoterende i at disse innvandrerne, selv om de utgjør et antall på rundt 140 000 personer, er en tilstrekkelig avgrenset minoritet som faller inn under begrepet gruppe, slik dette brukes i bestemmelsen. Jeg kan også i det vesentlige slutte meg til hennes oppfatning av innholdet i de internasjonale konvensjoner som er av interesse i saken.

Når jeg er kommet til et annet resultat, er det fordi jeg vektlegger Grunnlovens bestemmelse om politisk ytringsfrihet - retten til frimodige ytringer om statsstyrelsen som det heter i Grunnloven §100 - annerledes enn hun gjør. Jeg har her også et noe annet syn på betydningen av at de uttalelsene saken gjelder, fremkommer i et partiprogram.

Saken reiser for meg det grunnleggende spørsmål om tyngden av Grunnlovens bestemmelser i forhold til vanlig lov. Om dette ble det uttalt av førstvoterende i plenumsavgjørelsen i Rt-1976-1 og gjentatt med tilslutning i plenumsavgjørelsen i Rt-1996-1415 :

"Gjelder det bestemmelser til vern om enkeltmenneskets personlige frihet eller sikkerhet, antar jeg at grunnlovens gjennomslagskraft må være betydelig."

Det er klart at Grunnloven §100 nettopp er en slik bestemmelse, der Grunnlovens gjennomslagskraft er størst. Og denne gjennomslagskraft må bli større jo mer man nærmer seg bestemmelsens sentrale innhold. Dette er utgangspunktet for bedømmelsen av denne sak.

Grunnloven §100 inneholder i 1. punktum et forbud mot forhåndssensur av trykte skrifter. Det spørsmål denne sak gjelder er imidlertid hvor langt bestemmelsen beskytter ytringer som er fremsatt mot straff. Etter 2. punktum i §100 kan ingen straffes for innholdet i et trykt skrift, med mindre - som det heter - "han forsættligen og aabenbare har enten selv vist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen". Etter tredje punktum står det enhver fritt å komme med frimodige ytringer om statsstyrelsen og en hvilken som helst annen gjenstand.

Bestemmelsene er ikke helt enkle å få sammenheng i og har gitt opphav til ulike tolkninger. Etter min oppfatning er det mest nærliggende å oppfatte bestemmelsen i annet punktum etter sin ordlyd, slik at det åpnes en generell adgang for lovgiveren til å sette straff for uttalelser i trykt skrift, men med den begrensning som fremgår av tredje punktum. Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet, men anser det

Side 1835

tilstrekkelig å slå fast at bestemmelsene i annet og tredje punktum inneholder en innbyrdes motsetning.

Denne motsetningen innebærer etter tradisjonell lære at det må foretas en avveining mellom på den ene side hensynet til ytringsfriheten og på den annen de interesser samfunnet ser seg tjent med å beskytte ved bruk av straff. Det er i denne sammenheng vesentlig at ytringsfriheten er vernet av Grunnloven, som står over et straffebud formulert i lov.

Det er klart at hensynet til ytringsfriheten ikke gjør seg gjeldende med samme styrke på alle områder. Det har sterkest gjennomslagskraft i det politiske liv: At den politiske ytringsfrihet må ha et sterkt vern, det vil si at politiske meninger i sin alminnelighet må kunne fremsettes uten risiko for straff, er fremhevet i flere dommer avsagt av Høyesterett. Avveiningen er gjerne formulert slik at det straffebudet det er tale om å anvende, blant annet straffeloven §135a, må forstås med Grunnloven §100 som rettesnor eller at hensynet til ytringsfriheten må tillegges vesentlig vekt ved tolkingen, eventuelt at straffebudet ut fra dette hensyn ikke kan oppfattes etter ordlyden, men må forstås med en rettsstridsreservasjon. For min egen del antar jeg at når et straffebud må tolkes og anvendes med de begrensninger som følger av Grunnloven §100, uttrykkes dette best ved at bestemmelsen antas å ha en rettsstridsreservasjon med dette innhold. I denne forbindelse viser jeg til dommen i Rt-1990-257, der det forutsettes at den rettsstridsreservasjon som av hensyn til ytringsfriheten innfortolkes i straffeloven §247 om ærekrenkelser, har sin parallell ved §135a. Jeg viser også til dommen i Rt-1995-1903, som gjaldt spørsmålet om ytringsfrihet i næringspolitisk sammenheng, og der dette kommer til uttrykk i flertallets vota.

De formuleringer som er brukt i Høyesteretts avgjørelser i tilknytning til §135a, synes å vise at Grunnloven §100 tillegges betydelig vekt som begrensning av anvendelsesområdet for bestemmelsen. Det står likevel ikke klart for meg hvilken selvstendig betydning bestemmelsen om ytringsfrihet i Grunnloven §100 er gitt i rettspraksis, som grense for lovgiverens kompetanse til å straffeflegge ytringer på det politiske område. Under alle omstendigheter - hva enten vi hadde hatt Grunnloven §100 eller ikke - må det nemlig antas at hensynet til den fri utveksling av meninger i et demokratisk samfunn ville bli tillagt vesentlig vekt ved tolkingen av straffebestemmelser som griper inn i ytringsfriheten i det politiske liv.

Etter min oppfatning må hensynet til den politiske ytringsfrihet tillegges større vekt enn det som følger av førstvoterendes votum. Jeg mener dette er forankret i den uttrykkelige henvisning i §100 til frimodige ytringer om statsstyrelsen, især sett i lys av hensynet til den demokratiske styreform.

Friheten til å formulere politiske meninger er det sentrale innhold i Grunnloven §100. Straff i et tilfelle som det foreliggende er bruk av statens tvangsmakt mot borgernes meninger. Vi befinner oss her innenfor selve kjerneområdet for ytringsfriheten, der Grunnloven §100 etter min oppfatning vil begrense rekkevidden av straffeloven §135a.

Dette synspunkt forsterkes ved at de politiske ytringer saken gjelder er kommet til uttrykk i et partiprogram. Ytringsfriheten gjelder fremfor noe friheten til å utforme og argumentere for et politisk program som tar sikte på å vinne oppslutning ved valg. Denne ytringsfriheten er en

Side 1836

nødvendig forutsetning for at demokratiet kan virke. I demokratier er det ikke myndighetene som bestemmer hvilke oppfatninger folket skal få velge mellom. Ingen grupper skal avskjæres fra å kunne gi sin tilslutning til det politiske syn de ønsker. Det kan ikke spille noen rolle om det politiske program har større eller mindre oppslutning, eller om de meninger som formuleres er mer eller mindre akseptable. Så lenge det dreier seg om lovforslag som partiet vil arbeide for og gjennomføre hvis det får til strekkelig oppslutning i folket, vil bruk av straff, i enda sterkere grad enn ved politiske ytringer ellers, være et inngrep i demokratiets virkemåte, som Grunnloven §100 har som sentralt formål å beskytte.

Jeg tilføyer at situasjonen selvfølgelig kan stille seg annerledes hvis et parti i sitt program eller på annen måte oppfordrer til ulovlige handlinger. Jeg tilføyer også at de tiltak Hvit Valgallianse foreslår, i vesentlig grad strider mot grunnleggende rettsprinsipper og i tilfelle måtte settes til side av domstolene.

Konklusjonen støttes etter min oppfatning også av en annen forfatningsrettslig betraktning.

Adgangen til fritt å organisere politiske partier og delta i kampen om velgeroppslutning på grunnlag av partiets program, er en forutsetning i den demokratiske styreform. De utsagn tiltalen gjelder er forslag i Hvit Valgallianses program, som partiet deltar i valg på grunnlag av. Uttalelsene om repatriering, sterilisering og abort står helt sentralt i partiprogrammet. Jeg er da enig med forsvareren i at straffeflegging av uttalelsene er jevngodt med å forby partiet. Dette reiser spørsmålet om politiske partiers forfatningsrettslige stilling.

Det er tradisjonelt antatt at vi ikke har noen grunnlovsbeskyttet organisasjons- eller forsamlingsfrihet i Norge. Visse begrensninger i lovgiverens frihet til å gi bestemmelser som f eks tilgodeser enkelte politiske partier på bekostning av andre, kan antakelig utledes av Grunnloven §100, jf eksempelvis Frede Castberg, Norges Statsforfatning bind II side 286. Det kan imidlertid spørres om ikke adgangen til å organisere politiske partier, som i mer enn hundre år har dominert statslivet her til lands, i seg selv er beskyttet av forfatningsrettslige regler med samme styrke som Grunnloven.

For det første kan det pekes på sammenhengen med parlamentarismen, som i sentrale element antas å ha trinnhøyde som konstitusjonell sedvanerett - uten at det her er nødvendig å gå inn på det nærmere innholdet i denne rettsdannelsen. Parlamentarismen, både som rettsregel og som forfatningsskikk ellers, er kjempet frem av de politiske partier, og har disse som sin naturlige forutsetning. Parlamentarismen kan vanskelig tenkes uten tilstedeværelsen av partiene. Dette kan etter min mening tilsi at selve adgangen til å organisere politiske partier er beskyttet av forfatningen.

I en utredning til Stortingets presidentskap av 15 november 1991 om Reglementskomitéens forslag til bestemmelse om begrepet "partigruppe" - en grunnlovmessig vurdering, av professor Torkel Opsahl, er partienes forfatningsrettslige stilling omtalt. Opsahl skriver blant annet:

"Av grunnlovens tekst kan vanskelig utledes nærmere regler om partiene i andre henseender enn de som er direkte regulert, men noen slutninger kan nok trekkes av systemet og dets forutsetninger. Gjeldende forfatningsrett forutsetter

Side 1837

på den ene side frihet til å danne politiske partier, og la dem drive sin virksomhet, men på den annen side kan slik virksomhet ikke forbeholdes slike organisasjoner. Det vanskelige spørsmål om forbud mot visse slags politiske partier eller organisasjoner er for tiden ikke aktuelt. Det kan her sies å dreie seg dels om uskrevne forfatningsprinsipper av samme rang som grunnloven selv, dels om internasjonale forpliktelser"

Retten til å organisere politiske partier er antakelig garantert av konstitusjonell sedvanerett. Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på dette og på de begrensninger som eventuelt ville kunne oppstilles. Jeg ser det under enhver omstendighet slik at de forhold jeg her har trukket frem, støtter den oppfatning jeg mener følger av Grunnloven §100.

Når det for øvrig gjelder forholdet mellom de hensyn som begrunner straffetrusselen i §135a og det overordnede hensynet til ytringsfriheten, bemerker jeg:

I 1961 fikk bestemmelsen i straffeloven §135, som retter seg mot den som utsetter den alminnelige fred for fare, blant annet ved å opphisse en del av befolkningen mot en annen, tilføyd et nytt annet ledd. Dette satte straff for den som offentlig forhånet eller opphisset til hat eller ringeakt mot en folkegruppe karakterisert ved trosbekjennelse, avstamning eller opprinnelse for øvrig.

Bakgrunnen var at man i begynnelsen av 1960 hadde sett en oppblomstring av antisemittisme i Europa, i Norge kun i form av spredte enkelthandlinger. I Ot.prp.nr.45 (1960-61) uttales at bestemmelsen var formulert med sikte på å unngå utilsiktede inngrep i ytringsfriheten, og at man bare tok sikte på å ramme de grovt utilbørlige angrep. Forholdet til Grunnloven §100 er ikke nærmere drøftet. Symbolverdien av et straffebud mot rasehets fremheves i proposisjonen, der det sies at budet uten hensyn til det praktiske behov "forsvarer sin plass reint prinsipielt. Det markerer samfunnets fordømmelse av de lavtliggende handlinger som det er rettet mot."

Forholdet til Grunnloven §100 ble, så vidt jeg kan se, heller ikke nærmere drøftet i forbindelse med vedtakelsen av §135a første ledd 1. punktum. Bestemmelsen ble, som førstvoterende har nevnt, gitt for å oppfylle forpliktelser etter rasediskrimineringskonvensjonen. I sorenskriver Harbeks utredning av 20 februar 1969 om blant annet straff for rasediskriminering, uttales det at forslaget i §135a ikke "er ment å gjøre noen endring i gjeldende regler om tale- og trykkefrihet, jfr. Grunnloven §100". I Ot.prp.nr.48 (1969-70) gjentas dette. Det fremheves i proposisjonen at man i Norge hadde vært forskånet for organiserte eller omfattende utslag av rasehat m m, men at man ikke helt kunne avvise behovet for særskilte lovbestemmelser til beskyttelse av minoriteter. Videre understrekes symbolverdien av straffebudet under henvisning til det jeg har sitert fra odelstingsproposisjonen om ny §135 annet ledd. Også Stortingets justiskomité fremhever dette ved å gjengi sitatet, jf

Innst.O.nr.42 (1969-70).

Ved siden av å være et uttrykk for samfunnets fordømmelse, skal straffetrusselen hindre spredning av rasistiske ytringer og er et ledd i samfunnets virke for å fremme forståelse mellom befolkningsgruppene. Hvilken virkning bestemmelsen har i så måte er uvisst. Det er ikke uten videre innlysende at det er formålstjenlig å strafflegge politiske

Side 1838

meningsytringer for å fremme forståelse overfor innvandrere. Den motsetning som her foreligger mellom mål og middel, kan også virke motsatt. I denne forbindelse viser jeg til det som ble uttalt av Høyesterett i den såkalte leserbrevdommen i Rt-1978-1072 , der det heter:

"Jeg tilføyer at det også er en annen betenkelighet ved å kriminalisere ytringer av den type som denne sak gjelder. Hvis fordommer, usaklige meninger og uriktige faktiske oppfatninger stenges ute fra den offentlige debatt, vil de lettere kunne vokse i det stille uten at de kan imøtegås, noe som i lengden kan medføre større skadevirkninger enn om de kommer fram offentlig og kan besvares."

Uttalelsene har etter min mening ikke mindre gyldighet i dagens situasjon, der innvandrings spørsmål har den største aktualitet og engasjerer en stor del av befolkningen.

I Høyesteretts avgjørelse av om et straffebud skal slå gjennom hensynet til ytringsfriheten, kan det ikke være uten betydning hvor nødvendig eller hensiktsmessig det er å beskjære ytringsfriheten ved anvendelse av straff i tilfeller som det foreliggende. Dette følger etter min mening av at Høyesterett, som jeg har nevnt, nettopp på den politiske ytringsfrihets område skal påse at Grunnlovens gjennomslagskraft er betydelig. Etter min oppfatning er de hensyn som begrunner regelen om straff for rasediskriminerende uttalelser, ikke tungtveiende nok til i denne sak å slå gjennom overfor den grunnlovsbestemte ytringsfrihet.

Jeg stemmer for at A frifinnes.

Dommer Holmøy: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Gussgard.

Dommer Skåre: Likeså.

Dommer Aasland: Likeså.

Dommer Dolva: Likeså.

Dommer Schei: Likeså.

Dommer Gjølstad: Likeså.

Dommer Tjomsland: Likeså.

Dommer Coward: Likeså.

Dommer Aarbakke: Likeså.

Dommer Matningsdal: Likeså.

Dommer Bruzelius: Likeså.

Dommer Bugge: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med annenvoterende, dommer Lund.

Dommer Stang Lund: Likeså.

Dommer Flock: Likeså.

Justitiarius Smith: Likeså.

Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne kjennelse:

Anken forkastes.

Sist oppdatert 20. oktober 2005